

— | | —

JOHN B. THOMPSON

MEDYA VE MODERNİTE

— | | —

ISBN: 978-605-9245-28-9

Özgün Adı
The Media and Modernity: A Social Theory of the Media

MEDYA VE MODERNİTE / John B. Thompson

2.Baskı: Mart 2019, Kırmızı Yayınları, İstanbul

Genel Yayın Yönetmeni
Oktay ÖZDEMİR

Editör
Senem TÜFEKÇİOĞLU ÖZDEMİR

Kapak Tasarımı
Serap AKÇURA

Sayfa Tasarımı
Elif BOLAT

Baskı ve Cilt:
Tuncay Mat - Ceylan Matbaa
Maltepe Mahallesi Davutpaşa Caddesi
Güven Sanayi Sitesi B Blok No: 83/2 İç Kapı No: 319
Zeytinburnu/İSTANBUL
Sertifika No : 40933

© Kırmızı Yayınları, 2019, İstanbul
Bütün hakları saklıdır.

Kırmızı Yayınları
Şirinevler Mahallesi Evren Sokak No: 4/7 Dükkan 4/E
Bahçelievler - İSTANBUL Tel: (0.212) 253 53 25
Sertifika : 12991

www.kirmiziyayinlari.com

Sipariş: satis@kirmiziyayinlari.com

Kırmızı Yayınları bir OPUS LTD. ŞTİ. kuruluşudur.

JOHN B. THOMPSON

MEDYA VE MODERNİTE

Türkçesi
Serdar Öztürk

—

|

|

—

—

|

|

—

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	15
GİRİŞ	17
I İLETİŞİM VE SOSYAL BAĞLAM	27
Eylem, İktidar ve İletişim	29
İletişim Medyasının Kullanımları	36
Kitle İletişimin Bazı Özellikleri	43
Mekân ve Zamanın Yeniden Düzenlenmesi	51
İletişim, Özgüleme (Appropriation) ve Günlük Yaşam	58
II MEDYA VE MODERN TOPLUMLARIN GELİŞİMİ	67
Modern Toplumların Bazı Kurumsal Boyutları	70
İletişim, Metalaşma ve Basımcılığın Doğuşu	76
Haber Ticaretinin Doğuşu	89
Kamusal Alan Teorisi: Bir Başlangıç Değerlendirmesi	96
Medya Endüstrilerinin Büyümesi: Genel Bir Değerlendirme	103
III DOLAYIMLI ETKİLEŞİMİN YÜKSELİŞİ	109
Üç Tip Etkileşim	110
Yarı Dolayimli Etkileşimin Toplumsal Örgütlenmesi ...	117

	Uzaktaki Eylem (1):	
	Uzaktaki Ötekiler İçin Eylem	129
	Uzaktaki Eylem (2):	
	Uzak Bağlamlarda Tepkisel Eylem.....	139
IV	GÖRÜNÜRLÜĞÜN DÖNÜŞÜMÜ	151
	Kamusal ve Özel.....	152
	Yersiz Kamular: Dolayımlı Kamusalığın Yükselişi	157
	Görünürlüğün Yönetimi	168
	Denetimin Sınırları: Gaflar, Skandallar ve Diğer Sorun Kaynakları.....	175
V	İLETİŞİMİN KÜRESELLEŞMESİ.....	187
	Küresel İletişim Ağlarının Ortaya Çıkışı.....	190
	Küresel İletişimin Günümüzdeki Kalıpları:	
	Genel Bir Değerlendirme	198
	Kültür Emperyalizmi Kuramı:	
	Yeniden Bir Değerlendirme	205
	Küresel Yayılım, Yerel İşleme:	
	Bir Küresel Medya Teorisine Doğru	215
VI	GELENEĞİN YENİDEN DEMİRLEMESİ.....	223
	Geleneğin Doğası	225
	Gelenek ve Medya (1): Yok Edilen Gelenek?	233
	Gelenek ve Medya (2): Yerinden Edilen Gelenek	244
	Göçmen Halklar, Göçebe Gelenekler:	
	Kültür Çatışmasının Bazı Kaynakları.....	249
VII	DOLAYIMLANMIŞ BİR DÜNYADA	
	BENLİK VE DENEYİM	255
	Sembolik Bir Proje Olarak Benlik.....	258
	Mesafeli Karşılıksız Yakınlık.....	269
	Deneyimin Kopuşu ve Dolayımlanması	276

Yeni Seçenekler, Yeni Yükümlülükler: Dolayımlanmış Bir Dünyada Yaşamak	283
VIII KAMUSALLIĞIN YENİDEN KEŞFİ.....	287
Devletin Ötesindeki Kamusalılık	289
Mekânın Ötesindeki Görünürlük	297
Demokratik Siyasetin Yenilenişine Doğru.....	303
Küresel Bir Sorumluluk Etiğine Doğru.....	314
DİZİN	323

—

|

|

—

—

|

|

—

ÖNSÖZ

Bu kitap, *Ideology and Modern Culture* kitabımda ilk defa taslakları çizilen bazı fikirlerin ayrıntılandırılmış ve geliştirilmiş hâlidir. O kitapta, modern toplumların yükselişiyle ilgili kültürel dönüşümleri anlamak istiyorsak, iletişim medyasının gelişimine ve etkisine merkezî bir rol vermek zorunda olduğumuzu ileri sürmüştüm. Bu kitapta bu iddiamı kanıtlamaya çalışıyorum. İletişim medyasının doğasını ve değişen biçimlerini nispeten ayrıntılı inceliyorum; medya endüstrilerinin ortaya çıkışını tartışıyor ve bazı son yönelimleri çözümlüyorum; ancak hepsinden öte medyanın gelişiminin modern dünyaya biçim veren büyük kurumsal dönüşümlerle, köklü yönlerden iç içe geçtiğini göstermeye çalışıyorum. Asıl ilgim, bu karşılıklı bağlantıları araştırmak, onların sınırlarının izlerini sürmek, anlamlarını düşünmek ve günümüzde miyop bir zihin uğraşından kaçınırken, çağdaş ve medya doyumu dolu dünyamızı biraz olsun aydınlatmaktır.

Bu konuları yıllardır tartıştığım ve metnin daha önceki taslaklarını okumaya ve yorum yapmaya zaman ayıran sayısız arkadaş ve meslektaşına derinden minnettarım. Burada Lizbeth Goodman'ın adını özel olarak anmam gerekir: Bana çok yararlı öneriler sundu, daimi bir teşvik ve destek kaynağı oldu. Antony Giddens ve David Held ile yapılan sohbetler bu kitabın sorunlarını biçimlendirmeye katkı sağladı. Giddens ve Held kitabın taslağını okudular ve çok değerli önerilerini benimle paylaştılar. Peter Burke, James Lull, William Quatwaite ve Annabelle Sreberny-Mohammadi zamanları ve yorumlarıyla cömerttiler; sorgulayıcı eleştirileri ve uzmanlık alanlarındaki ilgili çalışmalarına sayısız referanslarından dolayı onlara minnettarım. Michelle Stanworth, Henrietta Moo-

re, Helga Geyer-Ryan, Peter ve Karin Groombridge'in dostlukları içtendi ve her zaman yapıcı önerilerde bulundular. Ayrıca bilgisayarda sabırlı yazımı için Avril Symonds'a; dikkatli düzeltmenliği için Ann Bone'a; bu kitabın yayıma hazırlanmasında hemen her safhada yardımlarını esirgemeyen Polity Press ve Blackwell Publishers'daki pek çok kişiye -özellikle Gill Motley, Julia Harsant, Nicola Ross, Pam Thomas, Lin Lucas ve Ginny Stroud-Lewis'e- teşekkür ederim.

J.B.T., Cambridge, Aralık 1994

GİRİŞ

“Bana göre her şeyin kaos olduğunu, yani toprağın, havanın, suyun ve ateşin birbiri içine girdiğini, bu biçimlenen yığından -tıpkı peynirin süttten yapılması gibi- bir kitle oluştuğunu, onun içinde kurtların ortaya çıktığını ve bunların melekler olduğunu söyledim. En yüce yaratıcı kararlaştırdı ki, bunlar Tanrı ve melekler olmalıydı ve çok sayıda meleğin içinde, bu kitleyle aynı zamanda yaratılan, Tanrı da vardı. Ve O, Efendi oldu...”¹ Onsekizinci yüzyılda şimdi Kuzey İtalya’da olan Friuli’nin küçük bir köyü, Montereale’deki bir değirmenciden yankılanan bu sözler, bugün bizi başka çağın kalıntıları gibi çarpar. Bizlerin bu sözlerin taşıdığı dünya görüşünü ciddiye alması veya bunları söyleyen kişinin -Menocchio olarak da bilinen Demonico Scandella’nın- inançlarını niçin böyle yürekte telaffuz ettiğini anlaması kolay değildir. (Menocchio sorgulandı, hapsedildi ve en sonunda ölümüne mahkum edildi.) Fakat günümüz dünyasını onaltıncı yüzyılın bu değirmencisinin dünyasından ayıran mesafeye rağmen bizleri ona bağlayan çok önemli toplumsal bir özellik bulunmaktadır: Menocchio, çağdaşı çoğu köylünün aksine, okuyabiliyordu.

Menocchio, başka eserlerin yanı sıra Sir John Mandeville’ye atfedilen popüler bir seyahatname olan *II cavallier Zuanne de Mandavilla*’nın tercümesini de okumuştur. Ondördüncü yüzyılın ortasında yazılan bu kitap, onaltıncı yüzyılda pek çok defa ye-

¹ Carlo, Ginzburg, *The Cheese and the Worms: The Cosmos of a Sixteenth Century Miller*, Çev. John ve Anne Tedeschi, Routledge ve Kegan Paul, Londra, 1980, s. 5-6. Bu örneği tartışmam, sapkın inançları nedeniyle iki ayrı davadan yargılanan ve en sonunda Kutsal Ofis’in buyruğu ile kazığa bağlanıp yakılan bir değirmenci olan Menocchio’nun yaşamını ve dünya görüşünü Ginzburg’un göz alıcı bir incelemeyle inşaa etmesine dayanmaktadır.

niden basıldı ve Avrupada elden ele dolaştı. Menocchio bu eser aracılığı ile insanların farklı âdetleri deneyimledikleri, farklı yasalara itaat ettikleri ve farklı inançlara sahip oldukları uzak yerler hakkında bilgi sahibi olmuştu; bazı insanların güneşe, bazılarının ateşe, bazılarının imajlar ve idollere taptıkları diyarları okumuştular; yamyamlar, pigmeler ve köpek başlıklı erkeklerle dolu adaları okumuştular. Bu betimlemeler onu derinden etkilemiş ve kendi inançlarının temellerini sorgulamaya yöneltmişti. Böylece okudukları ona başka bir dünyanın pencerelerini açtı. Bu dünya öyle bir dünyaydı ki, Menocchio oraya geçici olarak adım atabilir ve oradan -alternatif keşiflerin kendisi üzerinde yarattığı rahatsızlıkla- Monterealedeki gündelik yaşam dünyasını izleyebilirdi.

Menocchio'nun sıra dışı hayal gücüne sahip bir adam olduğu şüphesizdi. Onun tuhaf kozmik dünyası kendi yaratımıydı ve muhtemelen fikirleri köylü arkadaşları tarafından ihtiyatla, şaşkınlıkla, korku ve merak karışımı bir duyguyla karşılandı. Menocchio, sorgusu süresince sürekli olarak fikirlerinin kendi icadı olduğu konusunda ısrar etti ('Efendim, ben bu kanaatleri taşıyan birisiyle hiç karşılaşmadım; kanaatlerim kendi zihnimden çıktı.') fakat bu, kısmen doğrudu. Çünkü Menocchio pek çok kitap okumuştular ve okuduklarından pek çok fikir elde etmişti. Menocchio'nun canlı hayal gücü bu fikirleri harekete geçirmiş, onları birbiriyle ve kırsal yaşamın sözlü geleneklerinden gelen fikirlerle ilintilendirmişti. Şüphesiz Menocchio'nun görüşleri tekil ve durdurak bilmeyen zihnin ürünüydü; fakat bu görüşler muhtemelen, kökenleri başka yerlere uzanan ve etkileri Friuli köylerinin çok ötesine giden toplumsal bir dönüşümün de mamulüydü.

Menocchio'nun 1584'teki yargılanmasına kadar olan süreçte matbaacılık Avrupada bir yüzyıldan fazla süredir faaliyet göstermekteydi. Matbaalarda çoğu bireyin yaşam koşullarını tedricen dönüştüren basılı malzemeler üretilmekteydi. Önceleri matbaanın etkisi, iktidarı ellerinde bulunduran eğitimli seçkinlerin de içinde bulunduğu büyük kentsel merkezlerde çok güçlü olarak hissedildi. Ancak basılan materyaller hızlı bir şekilde yayıldı ve çok geçmeden -bu mütevazı, kendi kendine öğrenen değirmenci- Menocchio gibi sıradan insanlar basımın açtığı dünyalara ula-

şabildiler. Menocchio'nun görüşleri bugün ne kadar tuhaf görü-
nürse görünsün, Menocchio, içinde gündelik yaşamın paylaşılan
mekânlarının çok ötesinde izler bırakan ve fikirlerin dolaşımının
artık yüz yüze iletişim bağlamlarındaki sözcüklerin değiş toku-
şuyla kısıtlanamayacağı yeni bir dönemin habercisiydi.

Bu kitaptaki amacım, sembolik iktidarın sosyal organizasyo-
nu olarak tanımlayacağım esaslı dönüşümleri izlemek ve bunla-
rın bugün içinde yaşadığımız dünya üzerindeki sonuçlarını or-
taya koymaktır. Bunu yaparken basımcılığın ilk biçimlerinden,
elektronik iletişimin en türlerine kadar iletişim medyasının
modern toplumların yükselişinin aslı bir parçası olduğunu gös-
termeye çalışacağım. İletişim medyasının gelişimi, 'modernite'
demeye başladığımız şeyin kurucusu olan bir dizi gelişimsel süre-
ce karmaşık biçimlerde dokunmuştu. Bu yüzden, şayet moderni-
tenin doğasını -yani modern toplumların kurumsal özelliklerini
ve bu toplumlar tarafından yaratılan yaşam koşullarını- anlamak
istiyorsak iletişim medyasının gelişimine ve etkisine merkezi bir
rol vermek zorundayız.

İçlerinde modern toplumların ortaya çıkışıyla ilgilenen sos-
yal teorisyenlerin çalışmalarının dahil olduğu çok az sayıda in-
celemenin, iletişim medyasına hak ettiği ciddiyeti vermesi bel-
ki şaşırtıcıdır. Basımcılığın erken modern Avrupa'da ve başka
yerlerdeki etkilerine dair çok sayıda toplumsal ve kültürel tarih
çalışması bulunmaktadır. Yine medya endüstrilerindeki son ge-
lişimlere dair geniş bir literatürden söz edilebilir. Ancak sosyal
teorisyenlerin yazılarında, iletişim medyasına ilgi gözle görülür
oranda azdır. Bu ihmalin nedeni nedir? Kuşkusuz ki medyaya yö-
nelik şüpheli yaklaşımın bunda payı vardır. Teorisyenler sosyal
değişikliğin uzun dönemli süreçleriyle ilgilendikleri için medya,
yapay ve gelip geçici bir alan gibi görünebilir. Bu alan hakkın-
da söylenebilecek çok az şeyin olduğu düşünülebilir. Ancak bu
ihmali açıklamaya yarayacak başka derin tarihsel ve entelektüel
nedenler de bulunmaktadır.

Sosyal teorisyenler günümüzde modernitenin büyük gelişim-
sel hatlarını düşündüklerinde, bunu genellikle klasik toplumsal

düşüncenin mirasının izinden giderek yapmışlardır. Çağımız sosyal teorisyenleri referanslarını, ondokuzuncu yüzyıl içinde ve yirminci yüzyıl başlarında yazan ve çevrelerini biçimlendiren endüstri toplumlarını açıklamaya çalışan otoritelerin çalışmalarından almaktadırlar. Çoğuna göre klasik sosyal düşünürler iletişim medyasının gelişimine anlamlı bir rol vermemişlerdir. Klasik düşünürlere göre modern toplumların ortaya çıkışıyla bağlantılı kilit kültürel dinamikler başka yerdedir: Rasyonelleşme ve sekülerleşme süreçleri. Bu süreçler sayesinde modern toplumların geçmişin geleneksel kalıntılarını tedricen silecekleri düşünülmüştür. Bu, mit ve efsunun karanlık siperlerine karşı akıl ve aydınlanmanın ilerletici güçlerini öne çıkaran epik hikâyeye anlatımı geleneğindeki bir büyük anlatı, bir yüce vizyondur. Ve bu vizyon teorik tahayyülü sürdürmüş, çağdaş teorisyenleri anlatıyı savunan ve rafine etmek isteyenler ile onu bir başka mit olarak reddetmeye meyledenler olarak karşıt kamplara bölmüştür.

Burada önereceğim açıklamanın büyük anlatının yüksek dramıyla ortak yönleri azdır. Akıl ve mit güçleri arasındaki bu biraz ruhani mücadelenin tersine, onbeşinci yüzyılın sonlarında boyutları küçük olan basımcılıktan günümüzün dev iletişim holdinglerine kadar açık kurumsal temelleri olan ve tutarlı bir şekilde iyi belgelenebilen bir dizi gelişimle ilgileneceğim. İletişim ağlarına, enformasyon akışına ve ondokuzuncu yüzyılın ortasından beri küresel boyuta ulaşmış ağların tedrici genişlemesine odaklanacağım. Bu ağların diğer iktidar biçimleriyle -ekonomik, siyasal ve askerî- iç içe geçtiği yönlerle bireysel ve kolektif düzeyde kendi amaçlarını izleyen failerin ağları nasıl kullandıklarıyla ilgileneceğim. Diğer yandan bu gelişmelerin dünyevi karakterine karşın, sonuçlarının bu karakterin boyutlarını çok aştığını göstermeye çalışacağım.

Bu kitabın merkezî iddialarından birisi, bizlerin yeni iletişim ağlarındaki ve enformasyon akışındaki gelişmelerin toplumsal etkilerini, iletişim medyasının, başkalarıyla ilişkileri köklü değişikliklere uğramadan kalmış bireylere enformasyon ve sembolik içerik yayarak hizmet ettiğine dair, görünürde mantıksal olan fikri bir kenara koymak koşuluyla anlayabileceğimizdir. Aksine, ile-